

Mentalizációs deficit a klinikai zavarokban A kötődéseméleti keret

Dr. Hámori Eszter

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Fejlődés és Klinikai Gyermeklélektan Tanszék

Semmelweis Egyetem

Klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológus képzés

2021. 02. 04.

Mentalizáció és pszichoterápia

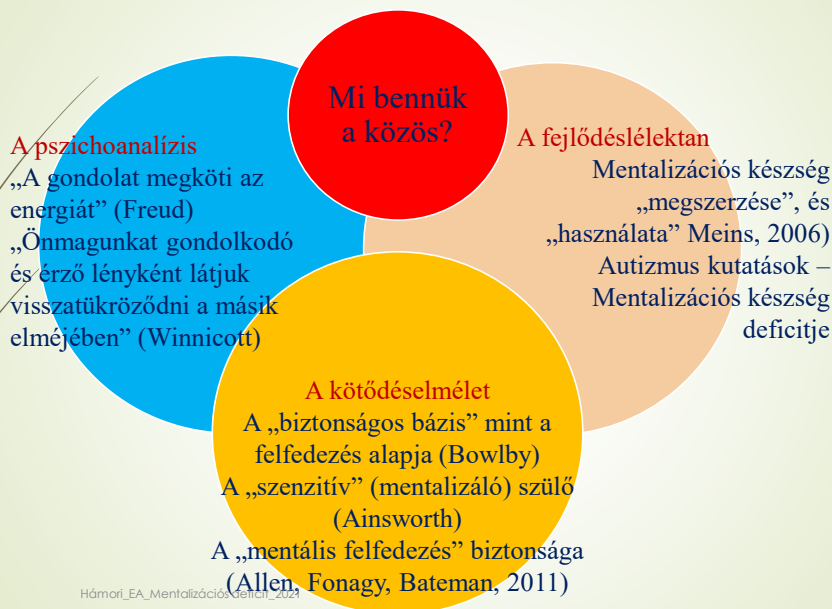
2

„A mentalizáció – azaz saját mentális állapotaink, valamint a másik ember mentális állapotainak felismerése és nyomon követése – a legalapvetőbb közös faktor minden pszichoterápiás kezelésben.
... minden mentális egészséggel foglalkozó szakember számára hasznos lehet a mentalizáció alapos ismerete...”

Allen, Fonagy, Bateman (2011). Mentalizáció a klinikai gyakorlatban.

A mentalizáció fogalmának eredete

3

A mentalizáció fogalma

4

„Naív tudatelmélet”, „intencionális hozzáállás” (Dennett, 1987)
 „mentális minőséggel látunk el valamit”

Gondolatok, vélekedések, vágyak, érzések, szándékok megértése.
 „képzeletünkben úgy értelmezünk egy viselkedést, hogy célirányos mentális állapotokat társítunk hozzá”

A csecsemő viselkedésének „értelmezése”, az anyai (és apai) „gondolatovasás” (Meins és mtsai, 2001, 2012)

Érzelmi szabályozás
 Szelf-fejlődés
 Kognitív fejlődés
 Szociális készségek

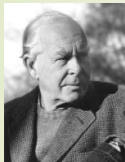

Reflektív funkció (Fonagy, 1991) – A saját és a másik érzelmeire, motívumaira, vágyaira, stb. való reflektálás képessége

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

5

A mentalizáció kötődéseméleti gyökerei: John Bowlby 1907-1990

John Bowlby: 1937-1990

Pszichiáter,
Pszichoanalitikus (kapcsolati szemlélet)

Az anya terápiaja

"Ha segítséget kaphat abban, hogy saját gyermekkorának nehéz érzelmait felismerhesse és feldolgozhassa, és közben átélheti, hogy ezek az érzések kibírhatóak és megérthetőek, akkor az anya egyre inkább lesz együttérző és elfogadó ugyanezekkel az érzésekkel, amikor azt gyermekénél tapasztalja" (Bowlby, 1940, 23.)

**Joan
Riviere**

**Melanie
Klein**

Bowlby a kutató (1948-1990)

A Tavistock Gyermekek Fejlődési
Kutatócsoport

Ainsworth, Robertson, Heinicke, Shaffer

A Gyermekek Pszichobiológiája
munkacsoport

Konrad Lorenz, Erik Erikson, Jean Piaget,
Barbel Inhelder, Ludwig von
Bertalanffy

Hármori_EA_Mentalizációs
deficit_2021

6

A mentalizáció kötődéseméleti gyökerei

John Bowlby
(1907-1990)

Mary Ainsworth
(1913-1999)

Evolúciós funkciója
Kölcsönös reguláció
Belső munkamodell
Fejlődés útvonalak

"A lelki fejlődés egészséges előrehaladásához a még differenciálatlan léleknek szüksége van bizonyos kritikus periódusokban egy lelki szervező - az anya - megfelelő hatására." (Bowlby, 1951, 53.)

A „biztonságos bázis”
**Az anyai szenzitivitás /
gondolatolvasás / mentalizáció**

"A családi biztonság élménye hozza létre a függőség korai szakaszaiban azt az alapot, amelyről az egyén munkára való képessége és a külvilág iránti érdeklődése indul. Ha ez a biztonság hiányzik, az egyéni fejlődés sérül" (Salter, 1940, 45.)

Hármori_EA_Mentalizációs
deficit_2021

7

A mentalizáció kötődésemélet gyökerei – Veszteség és gyász kétéveseknél

John Bowlby
(1907-1990)

Pszichoanalitikus,
pszichiáter

James és
Joyce
Robertson

Átmeneti szeparáció a szülőktől: a gyermek a kórházban
Gyermekkori gyászreakciók
Sírás, düh
Elkeseredés, kétségbeesés
Beletörődés, apátia

**érzelmi zavar
forrása lehet**

**„A korai depriváció – eltérő
útvonalakat jósol be a
személyiség fejlődésében és a
patológia kialakulásában”
(Bowlby, 1944)**

Bowlby, Robertson, Rosenbluth (1952):
„Egy két éves kórházba megy”

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

Kötődési kapcsolat: az érzelmi szabályozás terepe

8

Veszély, fájdalom stressz,

- ijedtség
- Közelség keresése
- *Fiziológiai és lelki homeosztázis*

Biztonság élménye

- Világ felfedezése
- Társas élmények keresése
- *Érzelmi, társas és kognitív fejlődés*

**A stressz és biztonság
szabályozásának
tapasztalatai mintázattá
válnak**

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

9

Kötődés és érzelmi szabályozás: a gondozó szerepe

Bowlby, Robertson, Rosenbluth (1952): „Egy két éves kórházba megy”

Bowlby

„A gyermek anyához való kötődésének természete” (1958)

„Szeparációs szorongás” (1959)

„Bánat és gyász csecsemő- és kisgyermekkorban” (1960)

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

Az anyai oldal: a válaszkészség és szenzitivitás

-
a szülői gondolatolvasás (mentalizáció) döntő jelentőségű a fejlődés több területén (Ainsworth, és mtsai, 1969, 1978)

10

A szülői „gondolatolvasás (mentalizáció) művészete”

Az anyai szenzitivitás négy eleme (Ainsworth, 1969)

1. Észleli a baba jelzéseit
2. Ráhangolódik
3. Értelmezi a viselkedést: „gondolatolvasás”
4. „Elég gyorsan” és jól reagál

„A szenzitív anya...**ráhangolódik** gyermeke jelzéseire. **Elég jól** és időben elég gyorsan reagál rájuk. **Képes a dolgokat gyermeke szemszögéből látni. Gyermeke megértését nem zavarják saját tudattalan érzelmei...** Rátermetten **„olvassa”** gyermeke jelzéseit. **Még a legfinomabb, legapróbb jelzéseknek is érti az értelmét,** és aszerint reagál azokra. (Ainsworth, 1969).

Mary Ainsworth, 1969

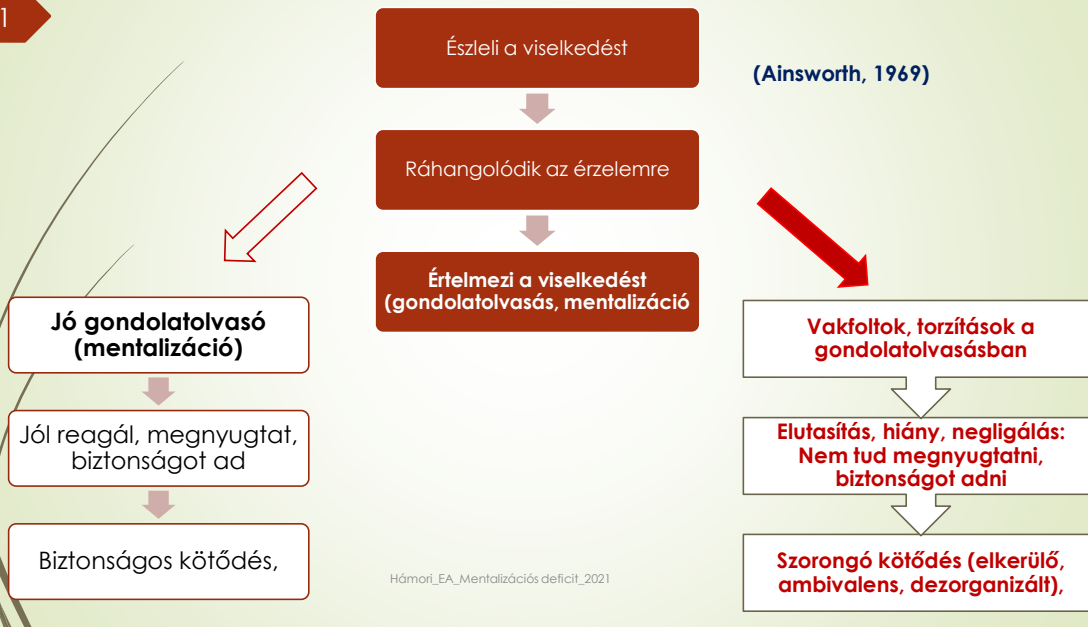

„Mérhetetlen az egyéni változatosság, ami az anyai szenzitivitás és a csecsemő biztonságkereső viselkedésének mintázatai között tapasztalható” (Ainsworth, 1969)

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

A szülői mentalizáció eltérő útjai

11

Kötődés és mentalizáció – a fejlődési fordulópont

12

Bowlby – „célkorrekciós partnerség” (3-6 év)

„ Az **érzelmek és a gondolatok megosztása**, a közös célok és tervek kialakítása ... megerősíti a harmonikus együttműködés és **az intimitás élményét a pár mindkét tagjában**; eközben egy kölcsönös azonosulás zajlik. Így a belső munkamodell új tartalmakkal és működési formákkal bővül.”

„A gyermek csak akkor képes erre, ha tudja, hogy az anyának tőle eltérő gondolatai, tervei és céljai lehetnek...” (Bowlby, 1969, 354.).

Main (1991): Mentalizáció előfutára

Zamarian (2011): A pszichoanalízis interszubjektív modellje

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

Kötődés, pszichopatológia és mentalizáció

13

„A kötődési rendszer alkalmazkodó képessége *szinte minden pszichopatológiai képb*n többé kevésbé sérül”
(Bowlby, 1980)

Hogyan hat a trauma a kötődési rendszerre?

Négy fő trauma (Kobak, Cassidy, 2006)

- Kötődési személy hiánya, vagy hosszú korai szeparáció
- A gyermek bántalmazás (testi, szexuális)
- A szülői bánásmód anomáliái
rejtett érzelmi elhanyagolás
Münchhausen szindróma

A szülői gondolatolvasás - mentalizáció – zökkenői, vagy zavarai

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

14

A Felnőtt Kötődési Interjú (Main és mtsai, 1990)

- ❖ **Korai kötődési élmények elbeszélése** (Felnőtt Kötődési Interjú, AAI, Main, 1990)
- ❖ **Érzelmi kapcsolat, veszteség, elhagyatás, fájdalom, elszakadás, elutasítás**

Pl.: Hogyan emlékszik vissza arra, amikor első alkalommal el kellett válnia a szüleitől? Hogyan reagált erre Ön, és hogyan a szülei?

Van-e olyan emléke, hogy gyerekkorában visszautasítottnak érezte magát? ...Hogyan reagált rá? Mit gondol, miért viselkedett így a szülője?

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

15

A mentalizációs képesség mérése _ a Felnőtt Kötődési Interjú

MENTALIZÁCIÓS KÉPESSÉG – a saját és a kötődési személy érzelmeiről, motívumairól való gondolkodás képessége, reflektálás, értelmezés.

1. **Élmény** – szerető, elutasító, negligáló, stb.
2. **Szülőről való gondolkodás** – idealizáló, haragos, leértékelő, stb
3. **A kapcsolatról való gondolkodás** – az elbeszélés jellemzői (emlékezés hiánya, koherencia, gondolkodási folyamatok)

Kötődési minták

- Autonóm, biztonságos
- Elutasító – elhatároló
- Elárasztott, önmarcangoló
- Megoldatlan, zavarodott

**Nem a trauma a lényeg,
hanem annak
feldolgozottsága!
Mentalizált érzelmek!**

Hámasi_EA_Mentalizációs deficit_2021

16

A reflektív szelf funkció (AAI, Fonagy és mtsai, 1991)

- ❖ **Nincs** - nem indokolja, nem tudja a másik miért mit tett.
- ❖ **Szegényes** – Utal a másik személy motívumaira, de külső körülményekkel magyarázza.
- ❖ **Generalizál, vagy pontatlan** – általánosítások alapján magyarázza a másik vagy saját mentális állapotait.
- ❖ **Pontos de nem teljes** – Magyarázza a másik és saját motívumait – de nem minden helyzetre vonatkozóan.
- ❖ **Teljes** – minden helyzetben konzisztens és teljes módon reflektál az érzelmekre és motívumokra

Hámasi_EA_Mentalizációs deficit_2021

17

A szülői gondolatolvasás zökkenői: pszichopatológiai következmények

A szülői „gondolatolvasás” zavarai

- Anyai depresszió (Murray et al, 1994, 1996)
- Személyiségzavarok (Fonagy, Target et al 1997, 2007)
- Gyermekbántalmazás (Fraiberg, 1982)
- Pszichotikus anyák (Mahler, 1975, Fraiberg, 1982)

A szülői „gondolatolvasás” zavarai: következmények a gyermek fejlődésére

- Kötődési zavarok
- Érzelmi, társas és kognitív fejlődés zavarai
- **Mentalizáció kialakulásának zavarai**

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

18

Mentalizációs deficit a klinikai zavarokban

Disszociatív jelenségek a klinikai zavarokban

Személyiség szerveződés zavarai – az anyai érzelemtükrözés deficitje

Szeparációs szorongás - A szülői mentalizáció átmeneti zavarai – a tranzgenerációs trauma modell.

Az énszerveződés patológiái (szelfpatológia) Korai tartós kötődési traumatizáció

Közös magyarázó modell: **a kötődésemélet**

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

19

Disszociatív állapotok a klinikai zavarokban (Putnam, 2007)

- ▶ Serdülőkori diszruptív magatartászavar, bűnelkövetés
- ▶ Evészavarok
- ▶ Szexuális bántalmazás
- ▶ Öndesztuktív viselkedés,
- ▶ Gyermekkori kényszer zavar
- ▶ Gyermekkori PTSD
- ▶ Reaktív kötődési zavar
- ▶ ADHD
- ▶ **Extrém szeparációs szorongás**

Hámozi_EA_Mentalizációs deficit_2021

20

Disszociatív jelenségek a klinikai zavarokban – a kötődéseméleti keret

A kötődés dezorganizált típusa – A „D” – mint rizikó faktor

Stresszhelyzetben (Main és Solomon, 1986):

- ▶ Kötődési stratégia összeomlik
- ▶ Egymásnak elentmondó viselkedések és érzelmek
- ▶ Lefagyás, bizarr mozgások
- ▶ Gondozó láttára rettegés
- ▶ **Disszociatív állapot**
- ▶ **A mentalizációs képesség deficitje, ill. gátlása**

Hámozi_EA_Mentalizációs deficit_2021

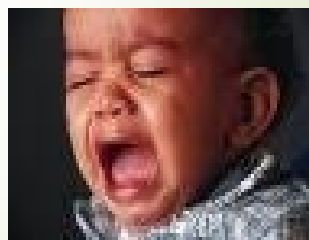
21

A D-típus előfordulási gyakorisága

Normál populáció: 5-20%

Magas rizikójú csoportok: 40-80%

- ▶ A gyermek- bántalmazás
- ▶ A szülői bánásmód anomáliái
- ▶ Pszichiátriai betegségben szenvedő szülők
- ▶ Állami gondozásban élők

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

22

A „D” típus és a disszociatív tünetek

- ▶ A „D” és a disszociatív állapotok hasonlósága
- ▶ **Honnanról patológiás a disszociáció?**
- ▶ A disszociáció kontinuum modellje
- ▶ A disszociáció fajtái (Putnam, 2006)
 - Emlékezés (önéletrajzi) zavarai
 - Okozás és következmény zavarai
 - Gondolkodás és önmonitorozás zavarai
 - Deperszonalizáció – elidegenedés érzése
 - Disszociatív személyiség

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

23

Disszociatív állapotok a klinikai zavarokban gyermekeknél

Az extrém szeparációs szorongás

Kata, 7 éves

Háttér:

- ▶ kötődési trauma (kistestvér)
- ▶ Anyai szorongás és a szülés
- ▶ Ödipális korszak – szeparációs félelmek
- ▶ Szeparáció félelmek és születési fantáziák
- ▶ Anya elvesztésének gondolata - disszociatív állapot

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

24

Kata (7 éves) – A ház és a gyilkos galóca

Az esetrészlet leírása:

Hámori, E. (2020): Szeparációs szorongás és disszociatív állapotok. A „szülői múlt árnyai” gyermekek pszichoanalitikus terápiájában.

(in: Hámori E. A korai kapcsolat zavarai. Pszichoanalízis, kötődéelmélet és csecsemő kutatás a korai kapcsolati patológiák megértésében. Második, bővített kiadás. Oriold és Társai, Budapest, 105-123.)

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

Mentalizációs deficit a klinikai zavarokban

25

Disszociatív jelenségek a klinikai zavarokban

Személyiség szerveződés zavarai – az anyai érzelemtükrözés deficitje

Szeperációs szorongás - A szülői mentalizáció átmeneti zavarai – a transzgenerációs trauma modell.

Az énszerveződés patológiái (szelfpatológia) Korai tartós kötődési traumatizáció

Közös magyarázó modell: **a kötődésemélet**

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

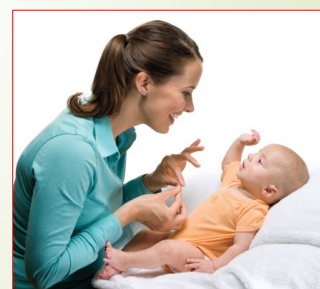
Az anyai érzelemtükrözés és a kötődés

26

- A „szenzitív anya” (Ainsworth, 1974)
- Érzelmek tükrözése (Winnicott, 1971)
- Az érzelmi ráhangolódás (Stern, 1985)
- Érzelmek megoszthatósága

Reflektálhatóság (mentalizáció, Fonagy, 2004)

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

27

Az anyai érzelemtükrözés deficitje és a személyiségzavarok

- Borderline patológia,
- depresszív zavar,
- pszichotikus anyák

Deviáns türozési formák (Gergely, 1998, 2003)

- Inkongruens
- Kontrolláló
- jelöletlen

Narcisztikus és borderline zavarok, ill. személyiség szerveződés

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

28

Az anyai érzelemtükrözés deficitje Laci, a „tüköreset”

Laci, 9 éves

- Disruptív viselkedés
- Agresszív kontrolláló magatartás
- Érzelemszabályozási nehézség
- A terápiás kapcsolat „rombolása”
- Tehetetlenség
- Disszociatív állapotok
- A tükörhelyzet – mint „helyreállító”

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

29

Mentalizációs deficit a klinikai zavarokban

Disszociatív jelenségek a klinikai zavarokban

Személyiségzavarok – az anyai érzelemtükrözés deficitje

Szorongásos zavarok - A szülői mentalizáció átmeneti zavarai – **a transzgenerációs trauma modell.**

Az énszerveződés patológiái (szelfpatológia) Korai tartós kötődési traumatizáció

Közös magyarázó modell: **a kötődéselmélet**

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

A pszichoanalitikus baba-mama terápia (S. Fraiberg, 1970-es évek)

"Még azokban a családokban is, ahol stabil, biztonságos és szerető a légkör, betörhetnek a szülői múlt szellemei egy váratlan, mágikus pillanatban. A szülő és a gyermek egyszer csak elkezdenek újrajátszani egy jelenetet, ami valaha, valamikor régen és egész más szereplőkkel már megtörtént. Egy másik család kel életre, akit a régmúlt árnyai uralnak. A múlt betolakodói saját jogukat és hagyományukat követelik. Valójában már több generáció óta kísértenek. Noha senki nem hívta őket, mégis megjelennek és újrajátszanak egy már régen megírt tragédiát." (Selma Fraiberg, 1975)

A korai kapcsolat zavarai a szülők korábbi, saját szüleikkel átélt megoldatlan traumáinak és konfliktusainak következményei.

30

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

Fraiberg gyakorlata a nehéz sorsú családokkal

31

Selma Fraiberg (1980) pszichoanalitikus, tárgykapcsolat elmélet; mentálhigiénés programok

„Pszichoanalízis a konyhaasztalnál”
(Fraiberg, 1982)

- ❖ „Kötődési zavarok” felismerése, és a velük való munka
- ❖ Patogén családi tényezők – bántalmazás, veszteség, depriváció hatásainak enyhítése – mint terápiás fókusz
- ❖ Az anyai empátia **mentalizáció** erősítése
- ❖ A kötődési viselkedés megfigyelése és az ezzel kapcsolatos szülői szorongásokkal való munka – **szülői szorongások mentalizálása**

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

32

A szülői mentalizáció zavarai és a kötődés – A transzgenerációs trauma modell

A szülői trauma átörökítése (Fonagy, 1999)

- Selma Fraiberg (1975) „A szülői múlt árnyai”
- A szülői trauma (veszteség, egyedül maradás) feldolgozatlansága.
- **Dezorganizált jegyek – biztonságos kötődés talaján.**
- A szülő „gondolatolvasása” átmenetileg blokkol
- Csecsemő elkeseredése – aktíválja a szülői traumát
- Dezorganizált pillanatok – szülő rémülete
- Csecsemő – disszociatív állapot

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

33

A transzgenerációs trauma modell – **Bálint (5 éves) esete (Pávor Nocturnus)**

- A dezorganizált pillanatban a veszély valós (rémült, vagy fenyegető gondozó)
- Nincs kapcsolat a gondozóval
- Nincs reflektálás, nincs tudatosítás
- Gyerek élményvilágában – konkrét kívülről jövő veszély – nem „olyan mintha”
- Önmagával való kontaktus megszűnése - disszociáció

BÁLINT ESETE:

Hámori, E. (2020): Szeperációs szorongás és disszociatív állapotok. A „szülői múlt árnyai” gyermekek pszichoanalitikus terápiájában.

(in: Hámori E. A korai kapcsolat zavarai. Pszichoanalízis, kötődéelmélet és csecsemőkutatás a korai kapcsolati patológiák megértésében. Oriold és Társai, Budapest, 105-123.)

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

34

Mentalizációs deficit és terápiás technika

Fonagy, Target (1998)

A „játékos hozzáállás”

A mentalizáció segítése – önreflexió, mások gondolati folyamataira való reflexió

Cél: a gondolatolvasás és az
„érzelmekhez való hozzáférés”

Sugarman (2006)

A szimbolikus reprezentáció építése a **kapcsolat kontextusában**

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

35

Példa

Bálint (5 éves) esete

Az „én csináltam” élményére való belátás

Hátori_EA_Mentalizációs deficit_2021

36

Mentalizációs deficit a klinikai zavarokban

Disszociatív jelenségek a klinikai zavarokban

Személyiségzavarok – az anyai érzelemtükrözés deficitje

Szorongásos zavarok - A szülői mentalizáció átmeneti zavarai – a transzgenerációs trauma modell.

Az énszerveződés patológiái (szelfpatológia) Korai tartós kötődési traumatizáció

Közös magyarázó modell: **a kötődésemélet**

Hátori_EA_Mentalizációs deficit_2021

37

A korai kötődési traumatizáció és az én-fejlődés zavara

Esetrészlet: Kristóf, 7 éves

Borderline személyiség-szerveződés, bizarr viselkedés, extrém szeparációs szorongás;

Kötődés zavara

Szelf- és tárgyimágók összefolyása

Az érzelmileg „halott anya” elengedésének lehetetlensége

Terápiás folyamat:

- ▶ Az érzelmileg „halott” anya életre kelése a játéktérben
- ▶ A korai szelfstruktúra deficitjének korrigálása – szimbolizáció, játéktér, reflektálhatóság, belátás.

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

38

A korai kötődési traumatizáció és az én-fejlődés zavara

Kristóf (7 éves) esete: kérdések és kérdőjelek

- ▶ Korrigálhatóak-e a korai sérülések?
- ▶ Hogyan segíthetjük a kapcsolati és érzelmi adaptációt a korai kapcsolati sérülések esetén?
- ▶ Kifejezés, szublimáció ÉS mentalizáció (reflexió és önreflexió) támogatása a játékban.

Az esetrészlet leírását ld:

Hámori E. (2020): A korai kapcsolat zavarai. Pszichoanalízis, kötődélmélet és csecsemő kutatás a korai kapcsolati patológiák megértésében. Második, bővített kiadás. Oriold és Társai, Budapest, 19-39.)

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

39

Mentalizációs zavarok pszichodinamikus terápiája

- Mit mondjunk?
- Hogyan mondjuk?
- Milyen céllal mondjuk?
- Mikor mondjuk?

Hámorei_EA_Mentalizációs deficit_2021

40

Mentalizációra ható intervenciók a pszichoterápiában A kötődéseméleti keret

- Érdeklődő, kíváncsi hozzáállás
- Élmények szabad biztosítása – **biztonságos „bázis”** a mentális állapotok vizsgálatához
- **Érzelmi kapcsolat jellege**: nem túl közel, nem túl távol
- **Tükrözés, kongruencia**, érzelmek „jelölése”
- **Páciens bízgatjuk arra, hogy több szempontból vizsgáljon meg egy élményt, eseményt**
- **Beismerjük, hogy nem tudunk valamit**
- **Megvizsgáljuk, hogy mi történik az itt és most kapcsolatban**
- **Elfogadjuk a páciens élményét, mielőtt alternatív perspektívát kínálnánk**
- **Közöljük a pácienssel (óvatosan és megfontoltan) a gondolatainkat, hogy javíthasson minket, ha tévedünk**
- **Beismerjük tévedésünket, és arra törekszünk, hogy ennek oka tisztázható legyen**

Hámorei_EA_Mentalizációs deficit_2021

Allen, Fonagy, Bateman, 2011

Mentalizáció és pszichoterápia

41

„A pszichoterápia különböző formáinak **hatékonysága** részben, vagy talán egészben is azoknak a jellegzetességeknek tudható be, melyek **a pszichoterápiákban közösek**, nem pedig azoknak, amelyekben az egyes irányzatok különböznek”

Jerome Frank (1961). Meggyőzés és gyógyítás.

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021

IRODALOM

42

- ❖ Allen, L. G., Fonagy, P., Bateman, A. W. (2011) Mentalizáció a klinikai gyakorlatban. Lélekben Otthon Könyvek, Budapest.
- ❖ Hámori E. (2020): A korai kapcsolat zavarai. Pszichoanalízis, kötődésemélet és csecsemő kutatás a korai kapcsolati patológiák megértésében. Második, bővített kiadás. Oriold és Társai, Budapest.
- ❖ Bowlby, J. (2009/1988) A biztos bázis. A kötődésemélet klinikai alkalmazása. Animula kiadó, Budapest. **7. 8. fejezet.**
- ❖ Fonagy, P., Target, M. (1998) A kötődés és a reflektív funkció szerepe a szelf fejlődésében. *Thalassza*, 9. évf. 1. szám, 5-44.o.
- ❖ Fónagy P. (2003) A kötődés generációs átvitele: egy új elmélet. *Thalassza*, 14. Évf. 2-3. 83-107.
- ❖ Target, M. (1998) A kötődés reprezentációja súlyos személyiségzavarban szenvedő betegeknél. Szempontok a terápiás gyakorlathoz. *Thalassza*, 9. évf. 1. szám. 44-56.

Hámori_EA_Mentalizációs deficit_2021